

C. A. Tamse, E. Witte, ed., *Staats- en natievorming in Willem I's koninkrijk (1815-1830)* (Brussel: VUB-press, Baarn: Bosch & Keuning, 1992, 327 blz., ISBN 90 5487 003 6 (B), ISBN 90 246 4964 1 (NL)).

De acta van het gelijknamige congres, dat in 1991 aan de Vrije Universiteit van Brussel gehouden werd, bezien het Verenigd Koninkrijk vanuit het vruchtbare, maar gecompliceerde perspectief van de tegenstrijdigheid tussen eenheidsscheppende en ontbindende factoren. De staats- en natievormende politiek van Willem I uitte zich op bijna alle terreinen van het maatschappelijk leven, die in even zovele bijdragen belicht worden. In een lange, dubbele inleiding introduceren de organisatoren Coen Tamse en Els Witte twaalf auteurs uit Noord en Zuid en verzuimen daarbij niet sommige sprekers bij voorbaat van repliek te dienen. Dat overkomt bijvoorbeeld Arthur Vermeersch, wiens artikel kan gelden als de samenvatting van een niet gepubliceerd proefschrift uit 1980. Witte beschouwt diens burgerlijke conceptie als te schetsmatig en de Brusselse wallonisering als te absoluut.

Koning Willem I komt tevoorschijn als een eigenzinnige autocraat, maar ook als een man van aarzelingen en wisselvallige temperamenten. Zijn vermeend 'verlicht absolutisme' werd al in 1980 als 'onecht' gediskwalificeerd. Nu heet het dan ook een voorzichtige continuïteit, voortbouwend op de centralistische basis van het revolutietijdperk. Hans de Valk karakteriseert de janus-achtige spanning tussen oud en nieuw binnen de persoon van de koning als een spel met twee rollen. Belangrijk is de introductie van de 'Duitse factor', waaronder de conceptie van de sacrale landsvader als tegenwicht van het traditionele beeld van de verlichte koning-koopman.

Het gebrek aan legitimatie van de koninklijke soevereiniteit was bij de aanvang van het nieuwe bewind dé kritieke kwestie. Ids Worst lanceert de prikkelende stelling dat de nieuwbakken vorst er van meet af aan op gericht was deze lacune door een bewuste staats- en natievormende politiek op te vullen. Deze was weliswaar welgemeend maar niet consequent genoeg. De adel kon, aldus Paul Janssens, door zijn chronische verdeelheid geen stimulerende rol spelen. Het streven naar gebiedsuitbreiding kwam voort uit de persoonlijke machtsaspiraties van de vorst zowel als uit economische noodzaak. Toch kon deze ambitie uiteraard niet zonder de samenvallende steun van de mogelijkheden gerealiseerd worden.

Niek van Sas plaatst de periode 1815-1830 binnen het ruimere begrip van de Nederlandse 'Sattelzeit', waarin het vervaldiscours als een rode draad de gebeurtenissen bepaalt en kleur geeft. Voortbordurend op zijn bekende these dat politieke modernisering de gespannen verhoudingen binnen het koninkrijk hadden kunnen oplossen, verbindt hij deze nu met de, naar zijn zeggen, geslaagde actieve zelfstandigheidspolitiek. De onvoorspelbaarheid van de revolutie van 1830 noodzaakte tot het opmaken van een voortijdige, negatieve balans.

De unificerende politiek wierp zijn grootste vruchten af op het terrein van de overheidsfinanciën, dit mede door de geringe parlementaire controle en de ondoorzichtige gang van zaken. Uit de comparatieve bijdrage van Wantje Fritschy blijkt voorts dat pas na 1830 de volhardingspolitiek voor excessieve uitgaven en derhalve voor een uit de hand lopende overheidsschuld zorgde. De infrastructurele inspanningen gaven volgens Auke van der Woud evenwel juist een divergerend effect te zien: zij waren vooral bedoeld als compensatie-orders voor het Noorden. Zo leverde het U-project eindjaren twintig veel politieke conflictstof op. Julienne Laureyssens gaat uit van de complementariteit tussen de economieën van Noord en Zuid. De koning onderkende in elk der rijkdelen de respectievelijke kernactiviteiten. Zonder een gericht stimuleringsbeleid van overheidswege zou in het Zuiden de industrialisatie zeker vertraagd zijn. In de inleiding op de bundel bestrijdt Witte overigens het Noordelijke voorrangbeleid dat uit deze visie zou spreken.

Een tweede dissonant komt te voorschijn uit de bijdrage van Ellinoor Bergvelt, waarin zij

stipuleert dat noch de koning als particuliere kunstverzamelaar noch de rijksmusea met hun aankopen het nationale gevoel poogden te bevorderen; ook bestond er geen ideologische kunst. Van enig kunstbeleid was namelijk geen sprake.

Joke Roelevink geeft een aanzet de veranderingen in het universitaire bestel na het organiek besluit van 1815 te analyseren als een schijneenheid, maar benadrukt aan de andere kant het relatieve succes ervan.

De oppositie tegen het autocratisch beleid van Willem I kwam na 1825 door een grotere politieke bewustwording bij de burgerij goed op gang. De Belgische oppositiepers stond volgens Arthur Vermeersch onder grote invloed van de Franse politieke *réfugiés*, die zich dankzij het liberale persbeleid van de beginjaren met name te Brussel vestigden. Zij waren de agenten van de politieke vernieuwing. Bij een tussenstand van het onderzoek naar de (massale) petitiebeweging van 1828-1829 schetst Luc François het beeld van een falend amalgaam, van een koning die zijn macht niet kon of wilde delen.

De verscheidenheid aan bijdragen in deze bundel werpt nieuw licht op het dualisme tussen oud en nieuw dat kenmerkend is voor de restauratie. Willem I komt met beide benen op de grond te staan, zijn allesomvattend beleid wordt gerelativeerd, zijn bovenmenselijke imago afgebroken. Evenwel houden de samenstellers vast aan de potentiële levenskracht van 's konings politiek, zonder de interne tegenstrijdigheden en inconsequenties te negeren.

Frank J. P. Santegoets

P. Verhoest, e. a., *Telecommunicatie en beleid in België 1830-1991* (Amsterdam: Otto Cramwinckel, 1991, 254 blz., f49,50, ISBN 90 71894 347).

In onze post-industriële samenleving draait vrijwel alles om automatisering, informatisering en telecommunicatie. De belangrijkste sector, de telecommunicatievoorzieningen met kabelnetwerken en etherverbindingen voor allerlei vormen van dataverkeer en communicatie, wordt beheerst door de PTT en waar dit bedrijf nog als staatsbedrijf functioneert en een overheidsmonopolie bezit, is een wezenlijk onderdeel van de infrastructuur voor telecommunicatie daarmee in handen van de staat.

De telecommunicatiemarkt is technisch sterk in beweging. Ook commercieel heeft die markt een grote dynamiek gekregen doordat zij voor allerlei nieuwe groepen interessant is geworden. Leveranciers van randapparatuur (bedrijfstelefooncentrales, mobiele telefoontoestellen) en aanbieders van allerlei tele-informatiediensten (banken, winkeliers, 06-dienstverlening) zorgen voor een toenemende concurrentie. In Nederland heeft Paul Slaa in 1987 onderzoek gedaan naar de ontwikkelingen in de telecommunicatiesector en de positie daarin van de PTT, in casu de overheid (*Telecommunicatie en beleid; de invloed van technologische veranderingen in de telecommunicatie op het beleid van de Nederlandse overheid inzake de PTT*, diss., VU Uitgeverij) en in 1991 verscheen de Belgische tegenvoeter van deze studie. In België is de ontwikkeling van de telecommunicatie in relatie tot het overheidsbeleid dooreen team van drie onderzoekers in kaart gebracht: Pascal Verhoest, Jean-Pierre Vercruyse en Yves Punie van het Centrum voor studie van de nieuwe media en de informatietechnologie van de Vrije Universiteit Brussel.

In deze studie is het beleid beschreven aan de hand van wat in de bestuurskunde het agendavormingsmodel (*agendasetting*) wordt genoemd. Onderzoek naar de agendavorming richt zich op maatschappelijke problemen die de agenda van de overheid (politici en ambtenaren) bereiken en onderwerp van beleid worden. Maar voordat het zo ver is, vindt er over die maatschappelijke problemen publieke discussie plaats. Voordat maatschappelijke problemen hanteerbaar zijn voor de overheid moeten zij worden 'vertaald' in beleidsproblemen en daarbij